

Departament Spraw
Rodzinnych i Nieletnich

DSRiN.III.070.3.2020

Warszawa, 23.04. 2020 r.

Pan
Dariusz Kuszewski
Przewodniczący
Niezależnego Samorządnego Związku
Zawodowego Pracowników
Schronisk dla Nieletnich
i Zakładów Poprawczych

Szanowny Panie Przewodniczący

W nawiązaniu do Pana pisma z dnia 27.03.2020 r., kierowanego do Pana Michała Wójcika Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, dotyczącego działań doraźnych wobec placówek pieczy zastępczej w dobie pandemii wyjaśniam, co następuje.

Zaprezentowany postulat wprowadzenia doraźnych rozwiązań legislacyjnych, służących pilnemu przenoszeniu nieletnich z placówek typu MOS, MOW, czy opiekuńczo-wychowawczych do placówek podległych Ministrowi Sprawiedliwości (schroniska dla nieletnich i zakłady poprawcze) jest niezgodny z obowiązującymi przepisami. Młodzieżowe ośrodki socjoterapii oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze nie są placówkami o profilu resocjalizacyjnym, podlegają one Ministrowi Edukacji Narodowej i Ministrowi Rodziny Pracy i Polityki Społecznej.

W placówkach typu MOS małoletni są umieszczani na wniosek rodziców, zaś do placówek opiekuńczo-wychowawczych małoletnich kieruje sąd w sprawach prowadzonych w postępowaniu nieprocesowym, dotyczącym ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej (jej ograniczenie, zawieszenie lub pozbawienie), jeśli wymaga tego dobro dziecka.

Problem rozgraniczenia między postępowaniem z *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* a postępowaniem o ograniczenie/zawieszenie/pozbawienie władzy rodzicielskiej na podstawie art. 109, 110 i 111 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*

(t.j. Dz. U. 2019 r., poz. 62096) - dalej „kro” istnieje tylko w wypadku spraw dotyczących nieletnich niepełnoletnich. Zasadnicza różnica między tymi postępowaniami polega na tym, że w każdym z nich istnieje inna podstawa faktyczna stosowania środków przewidzianych w tych postępowaniach. W wypadku postępowania z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich taką podstawę stanowi ustalenie, że nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub ustalenie, że dopuścił się on czynu karalnego (art. 2 upn). W sprawach o ingerencję we władzę rodzicielską podstawę faktyczną stosowania środków przewidzianych w art. 109 § 2, 110 i 111 kro stanowi ustalenie, że dobro dziecka jest zagrożone.

Dopiero zatem, jeżeli nieletni wykracza przeciwko porządkowi publicznemu, ulega demoralizacji lub popełnia czyny karalne wtedy pojawia się możliwość stosowania wobec niego środków określonych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, czasami równoległe ze stosowaniem środków ingerencji we władzę rodzicielską rodziców takiego nieletniego/małoletniego.

Umieszczanie nieletnich w placówkach resocjalizacyjnych - MOW – zgodnie z treścią art. 65 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 969) – dalej: „upn”, to wykonywanie środków wychowawczych, które musi cechować ciągłość, ich celem jest „wychowanie nieletniego na świadomego i uczciwego obywatela i odbywa się z uwzględnieniem wskazań nauki i doświadczeń pedagogicznych”. Zgodnie z art. 66 § 1 upn organizacja i system wychowawczy w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych zapewniają możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletnich odpowiednio do ich osobowości i potrzeb wychowawczych.

W demokratycznym porządku prawnym trudno wyobrazić sobie wprowadzenie, niejako odgórnie, regulacji, która odbierałaby sądom rodzinnym możliwość wdrażania oddziaływań wychowawczych wobec konkretnego nieletniego, na mocy prawomocnego i wykonalnego orzeczenia, poprzez zablokowanie czy wstrzymanie jego realizacji, tym bardziej, gdyby taką kompetencję posiadał organ administracyjny jakim jest Minister Sprawiedliwości.

Z pewnością w istnieniu stanu epidemii, nie można upatrywać wystarczającego argumentu ku temu, że żadne inne środki poza izolacją nieletnich w schronisku czy zakładzie poprawczym nie są skuteczne, czy właściwe. Taką przesłanką również nie może być wspomniany enigmatycznie w przedmiotowym piśmie „interes społeczny w dobie pandemii”.

Podkreślić należy, że przesłanki stosowania najsurowszych środków resocjalizacyjnych określają przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Wolą ustawodawcy jest, aby umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym stosowane było tylko przez sądy rodzinne i tylko w wyjątkowych wypadkach, kiedy to nieletni dopuścił się czynu karalnego, o którym

mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a upn i przemawiają za tym wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz okoliczności i charakter czynu, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Z kolei zgodnie z art. 27 § 1 i 2 upn nieletniego można umieścić w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo jeżeli nie można ustalić tożsamości nieletniego, a także wyjątkowo także wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem nieletniego w zakładzie poprawczym, a nieletniemu zarzucono popełnienie czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 189, art. 189a, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 202 § 3, 4, 4a, 4b lub 4c, art. 204 § 3, art. 252 § 1 lub 2 i w art. 280 *Kodeksu karnego*.

Obowiązujące przepisy *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* umożliwiają zmianę lub uchylenie środka wychowawczego w postaci umieszczenia w MOW. Zgodnie z art. 79 § 1 i 2 upn sąd rodzinny może zmieniać lub uchylać środki wychowawcze, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają, w szczególności jeśli chodzi o środki wychowawcze stosowane w okresie próby. Sąd rodzinny może odstąpić od stosowania orzeczonego wobec nieletniego środka wychowawczego w razie podjęcia przez nieletniego nauki lub pracy w zakładzie lub innej instytucji powołanej do przygotowania zawodowego. Jeżeli zaś w toku wykonywania środka wychowawczego okaże się, że wobec nieletniego należy zastosować środki o charakterze leczniczo-wychowawczym, sąd rodzinny może orzec umieszczenie nieletniego w odpowiednim zakładzie. Cytowany przepis daje sądowi możliwość elastycznego reagowania na zmianę sytuacji nieletnich w placówkach typu MOW. Wydaje się, że obowiązująca regulacja jest wystarczająca, zaś praktyka w jej stosowaniu będzie kształtowana każdorazowo w konkretnym przypadku wniosku złożonego do sądu przez osoby do tego uprawnione lub jeśli sąd powyższe pewne informacje, wskazujące na konieczność zmian lub modyfikacji stosowanego środka z urzędu.

Zgodnie z brzmieniem art. 75 upn w postępowaniu wykonawczym, czyli w czasie wykonywania środka wychowawczego, sąd rodzinny orzeka na posiedzeniu, zarówno z urzędu lub na wniosek, zawiadamiając o terminie posiedzenia prokuratora, nieletniego i jego obrońcę oraz rodziców lub opiekuna nieletniego. W miarę potrzeby sąd rodzinny wysłuchuje nieletniego oraz jego rodziców lub opiekuna.

Mając na względzie treść art. 20 § 1 upn *in principio* do posiedzeń sądowych stosuje się tu odpowiednio art. 514 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*

(Dz. U. z 2019 r. poz.1460 z późn. zm.) - dalej „kpc” oraz – przez art. 13 § 2 kpc – m.in. art. 148 § 1 kpc.

Posiedzeniem w rozumieniu art. 75 § 2 upn jest więc zarówno posiedzenie jawne, jak i posiedzenie niejawne. Należy przy tym mieć na uwadze, iż w postępowaniu nieprocesowym zasadą jest rozpoznawanie spraw na posiedzeniu jawnym niebędącym rozprawą oraz, że rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym może nastąpić tylko w wypadkach wskazanych w ustawie (por. I. Kunicki, w: A. Góra-Błaszczykowska (red.), *Kodeks*, s. 1375 i 1376). Stosownie do treści art. 514 kpc rozpoznanie sprawy w postępowaniu wykonawczym powinno odbywać się na posiedzeniach jawnych niebędących rozprawą. Obowiązek jawnego rozpoznania sprawy (obowiązek jawności wewnętrznej) nie przeszkadza zarządzeniu odbycia posiedzenia przy drzwiach zamkniętych (art. 153 kpc, a zatem z wyłączeniem jawności zewnętrznej). Procedowanie sądu rodzinnego w przedmiocie wniosków uregulowanych w treści art. 79 upn daje gwarancję przestrzegania praw nieletnich w zakresie możliwości uczestniczenia w postępowaniu i przedstawienia swojego stanowiska.

Wydawane przez sąd rodzinny rozstrzygnięcia mogą być poddane kontroli instancyjnej, bowiem w odniesieniu do rozstrzygnięcia w sprawach o zmianę środka wychowawczego, o zastosowanie środka leczniczo-wychowawczego w postępowaniu wykonawczym i odwołanie odroczenia lub przerwy wykonywania środków wychowawczych zażalenie przysługuje również nieletniemu, jego obrońcy, rodzicom lub opiekunowi, a także prokuratorowi.

Stosowanie środków oddziaływania wychowawczego na nieletnich oraz środka poprawczego należy wyłącznie do niezawisłego sądu, który kieruje się zasadą ustanowioną w preambule *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, a mianowicie „*zmierzać do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz stwarzać warunki powrotu do normalnego życia tym nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego*” oraz potrzebą „*umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa*”.

Reasumując, postulat Pana Przewodniczącego o podjęcie przez Ministra Sprawiedliwości doraźnych działań mających na celu zmianę obowiązujących przepisów prawa w zakresie postępowania z nieletnimi nie znajduje w obecnym stanie prawnym uzasadnienia.

Postępowanie w stosunku do nieletniego, niezależnie od tego, czy zostało wszczęte w związku z czynem karalnym, czy przejawami demoralizacji, prowadzone jest na podstawie

obowiązujących regulacji ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz.U. z 2018 r., poz. 969). W zakresie doboru środków (wychowawczych, leczniczego i poprawczego) sąd rodzinny ma dyskrejonalną władzę.

W ramach sprawowanego przez Ministra Sprawiedliwości nadzoru nad działalnością sądów powszechnych w sprawach rodzinnych i nieletnich, nie wpływały dotychczas informacje o trudnościach w załatwianiu przez sądy spraw nieletnich rażąco naruszających porządek prawny oraz w sprawach wniosków związanych z wykonaniem środków wychowawczych, uregulowanych w ustawie *o postępowaniu w sprawach nieletnich*.

Minister Sprawiedliwości, w ramach posiadanych kompetencji, nie może dokonywać weryfikacji rozstrzygnięć sądu, jest to wyłączna kompetencja sądu wyższej instancji w razie zainicjowania kontroli przez stronę kwestionującą prawidłowość danego rozstrzygnięcia. Fakt, że strona nie zgadza się z rozstrzygnięciami wydanymi w trakcie poszczególnych postępowań sądowych, kwestionując ich prawidłowość, zasadność i słuszość, nie uprawnia Ministra Sprawiedliwości do merytorycznej oceny tych rozstrzygnięć, dokonywania wykładni przepisów prawa, czy też udzielania porad prawnych w indywidualnych sprawach. Minister Sprawiedliwości nie posiada uprawnień do sprawowania bieżącej czy okresowej kontroli toku postępowania w sprawach indywidualnych, ani dokonywania oceny prawidłowości przyjętej przez sąd oceny dowodów, czy sposobu procedowania.

Minister Sprawiedliwości dostrzegając problemy prawne w systemowych rozwiązaniach w postępowaniu wobec nieletnich, podjął działania legislacyjne, których celem jest zmiana dotychczasowego prawa. Prace legislacyjne nad projektem *ustawy o nieletnich* są mocno zaawansowane, co w konsekwencji doprowadzi do nowych rozwiązań prawnych.

Należy podkreślić, że stan prawny określony w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. *o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych* (Dz.U. 2020 r. poz. 374) nie dają Ministrowi Sprawiedliwości prerogatyw do zmiany w prawie dotyczącym małoletnich i nieletnich. Jeżeli zachowanie nieletniego godzi w normy prawa karnego lub powszechnie przyjęte normy społeczne, obowiązkiem państwa funkcjonującego za pośrednictwem systemu sądownictwa rodzinnego jest możliwie najbardziej adekwatna interwencja, stwarzająca nieletniemu takie warunki, w których zaburzony proces socjalizacji będzie mógł wrócić na właściwe tory.

Z POZWOLENIEM
ZASTĘPCA DYREKTORA
Departamentu Spraw Rodzinnych
i Nieletnich

ptk Luiza A. Satapa

